

ПСИХОКОРЕКЦІЯ РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ У СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИНАХ

М. А. Забеліна

Херсонський державний університет, marina.lisichka.1403@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор І. С. Попович

У час технічного прогресу і невідпинних змін у соціальному житті, у час розвитку цифрових технологій і нівелювання меж між країнами та народами питання формування і функціонування сім'ї ставить перед суспільством низку запитань і окреслює перелік проблем. Традиції минулих поколінь конкурують з віянням сучасних формацій сімейного бачення, видозмінюються, частково або повністю витісняються з життя молодих родин. Молодь все більше замислюється над важливістю створення сім'ї, моделлю сім'ї, роллю кожного з учасників сімейних взаємин та місця «сім'ї» у власному житті.

Дана стаття має на меті розставити акценти в сучасних родинних взаєминах та висвітлити низку питань, які виникають у сімейних стосунках під час визначення ролей та пов'язаних з ними рольових очікувань, щоб в подальшому мати змогу вносити корекційні зміни для формування здорового клімату родини.

Сім'я – це мікросередовище, у якому людина бере свій початок (народжується, виховується, зростає) та в якому завершується процес її життєдіяльності. У той же час саме вона (людина, особистість) є складовою цього простору, визначальним елементом у формуванні та регулюванні сімейних взаємин. Особистість в ньому постає окремим елементом сімейно-рольової взаємодії, який вибудовує взаємини з членами родини, посідаючи певне місце у родинному колі. Стосунки виникають та породжують відповідні очікування та домагання, які висуває особистість. Очікування постають тим феноменом, який впливає на взаємні стосунки особистості в родині та є елементом, що виконує посередницьку функцію між людиною та соціумом [3].

Під малою групою розуміємо будь-яке з наступних соціальних утворень: сім'я, первинний колектив, команда, тобто будь-яке організоване об'єднання людей, які контактують безпосередньо між собою. Відношення членів групи один

до одного диктують прагнення, надії, міркування, які визначають систему очікувань. Системі очікувань, в свою чергу, властиві такі компоненти, як предмет, об'єкт та змістовне наповнення [5].

Беручи до уваги конкретно сім'ю, особистість в ній постає об'єктом очікування відносно іншого представника родини; особистість при цьому має уявлення про себе і свою роль у взаєминах, про бачення її партнером та про позицію інших учасників сімейно-рольової взаємодії відносно власних бажань і сподівань особистості. Право очікувати від родинного оточення певної поведінки, яка детермінується відведеною роллю, йде нерозривно з обов'язком самого суб'єкта сімейних стосунків відповідати очікуванням оточення. Інакше кажучи, очікування формуються не ізольовано, а у взаємодії особистості з її навколишнім оточенням, мають двосторонній зв'язок і впливають один на одного. Узгодженість емоційного, когнітивного та регулятивного компонентів системи очікувань забезпечується готовністю людини до певного перебігу подій [2]. Це означає, що формуючи очікування щодо сімейних відносин, особистість продукує модель очікуваного майбутнього власної родини.

Рольові очікування сімейних стосунків становлять уявлення представників родини щодо рольової поведінки особистості. Ролі у структурі сім'ї представлені як «мати», «батько», «син», «дочка», «чоловік», «дружина», «дитина», «родич» [1].

Ролі у родині складають цілу систему. Важливими умовами повноцінного функціонування рольової системи у сім'ї становлять:

- узгодженість ролей, що є запорукою оптимального їх виконання членами родини;
- задоволеність потреб виконавця певних ролей у сімейних відносинах;
- відповідність ролей можливостям того, хто їх реалізує;
- задоволеність потреб всіх представників сімейних відносин виконанням певних ролей індивідом.

Сімейно-рольова взаємодія є відношенням членів родини один до одного. Кожен з її учасників демонструє певні зразки поведінки, настановлення і норми.

Рольові очікування у сімейних відносинах є складовою сімейно-рольової взаємодії, яка має наступні підструктури:

1. Рольові очікування – сукупність вимог партнера до ролі; уявлення особистості про поведінку, яку від нього очікують; є зовнішньою стороною взаємодії;

2. Рольова поведінка – реалізація рольових функцій під час виконання ролей, що демонструється у конкретних вчинках; є основною формою взаємодії;

3. Рольове переживання – особистісне уявлення представника рольової взаємодії про свою роль, віднесення себе до тієї чи іншої ролі, рольова «Я»-концепція; є внутрішньою стороною взаємодії.

При відповідності рольових очікувань до рольової поведінки учасників сімейних відносин можна говорити про компліментарність або узгодженість ролей. В іншому випадку виникає рольовий конфлікт, а невідповідність рольових очікувань спонукає санкції.

Ролей у сімейних відносинах може бути багато, але всі вони так чи інакше входять у сфери родинних цінностей, такі як:

1. Сфера зовнішньої привабливості;
2. Сфера соціальної активності;
3. Сфера особистісної ідентифікації;
4. Господарсько-побутова сфера;
5. Інтимно-сексуальна сфера;
6. Батьківсько-виховна сфера;
7. Емоційно-терапевтична сфера.

Як зазначає Н. Є.Хлопоніна [4], узгодженість сімейних цінностей підвищує рольову адекватність та знижує конфліктність у шлюбі, що призводить до високого рівня задоволеності подружнім життям. Важливим у цьому питанні є спрямованість на сімейного партнера, прагнення відповідати його очікуванням, бажання до взаємодії, зворотного зв'язку.

Створення сім'ї передбачає, насамперед, емоційно-чуттєву складову, якою керуються молоді при вступі у шлюб. На початку сумісного життя їхнє уявлення

про ролі один одного опосередковані, «гострі кути» оминаються у вирі почуттів. Але з часом взаємовідношення вимагають чіткої структури сімейно-рольової взаємодії, і вирішення цього питання для особистості є ключовим у побудові родини. Приділення особливої уваги та донесення непереоціненої значущості визначення рольових очікувань важливо впроваджувати у програми розвитку та покращення подружнього життя, у програми готовності до вступу до шлюбу молодят (на добровільних засадах) та при підготовці до народження і під час виховання дітей.

Збереження здорового клімату сім'ї є запорукою психологічного здоров'я підростаючого покоління також. Узгодженість ролей батьків формує світогляд дітей та закладає фундамент наступних сімейних взаємин, тому на перший план виходить розуміння важливості відповідального підходу до створення сім'ї і збереження відносин у перехідні періоди (так звані кризи).

Подружжя у кризовому стані потребує кваліфікованої допомоги спеціаліста, який буде в змозі відкрити проблемні сторони сумісного життя, зрозуміти, які саме прояви потребують особливої уваги та корекції. В цей час на озброєнні психолога постає ряд методик, які дозволяють дослідити у кожному конкретному випадку проблематику сімейно-рольової взаємодії.

Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) О. Волкової, дозволяє дослідити узгодженість та неузгодженість сімейних цінностей, уявлення та реалізацію ролей у сімейних відносинах і встановити рівень соціально-психологічної сумісності у шлюбі. Тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко) вимірює суб'єктивне відношення подружжя до сімейного життя у парі, очікування та домагання у подружньому житті. Опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» покликаний показати досвід батьків у вихованні дітей та виявити помилки у батьківському вихованні. Опитувальник «Рівень соціальних очікувань» (РСО) (І. С. Попович, 2015) дозволяє встановити рівень соціальних очікувань респондентів, як регулятивну спроможність індивіда, передбачити рівень очікуваних результатів діяльності опитуваного, ставлення до учасників сімейних відносин. Викриваючи кризові прогалини сімейних відносин,

неузгодженість очікувань та рольової взаємодії, сім'я має можливість стати на шлях зцілення, покращити ситуацію взаєморозуміння з дітьми та бути прикладом для наступних поколінь.

Проаналізувавши розбіжності у сферах родинних цінностей, необхідне впровадження психокорекційної програми для подолання кризи у сімейних відносинах та допомоги подружжю прийти до «єдиного знаменника».

Висновки. Отже, сім'я – основа суспільства, його найменша структурна одиниця, через яку здійснюється зміна поколінь. Збереження цілісної структури родини, її функціональність забезпечує потенціал розвитку країн, націй і людства в цілому. Важливим регулятором сімейних відносин постають рольові очікування членів родини один до одного, які формуються під впливом соціуму та внутрішнього потенціалу особистості. Саме вони створюють модель очікуваного майбутнього сім'ї. Для того, щоб виявити розбіжності в очікуваннях учасників шлюбу стосовно ролей, які вони виконують, потрібна кваліфікаційна допомога спеціаліста, проведення діагностики за допомогою спеціальних методик та розроблення індивідуальної програми для психокорекції рольових очікувань у родинних взаєминах.

Література:

1. Добрович А. Милые бранятся... .М.: Московский рабочий, 1988. 172 с.
2. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки: зб. наук. праць ХДУ.* Херсон: ВД «Гельветика», 2015. Вип. 6. С. 145-154.
3. Попович І. С. *Оптимізація розвитку соціально-психологічних очікувань у студентській групі.* Херсон: ВАТ «ХМД», 2013. 204 с.
4. Хлопоніна Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування: дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2007. 247 с.
5. Popovych, I., Borysiuk, A., Zahrai, L., Fedoruk, O., Nosov, P., Zinchenko, S., Mateichuk, V. Constructing a Structural-Functional Model of Social Expectations of the Personality. *Revista Inclusiones, 7 (Especial), 2020b. P. 154-167.*